

Summary

Problems of death and its similar phenomena having legal importance for Roman everyday life are examined in the article from philosophic-legal positions. Such forms of legally significant death are analyzed: death as a legal phenomenon, dead body, quasi-death and unborn or dead born child.

Key words: body, corporeity, death, quasi-death, Roman law, Roman social reality.

Отримано 8.09.2009

О. Р. КОПІЄВСЬКА

Ольга Рафаїлівна Копієвська, докторант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ФУНКЦІЇ
В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ**

Серед чисельних теоретичних питань права є питання, що стосуються функцій держави, практичне забезпечення яких викликає ряд суттєвих проблем. Поняття «функція держави» є складною категорією і тісно пов'язане з такими поняттями, як «мета держави», «цілі держави», «завдання держави», «соціальне призначення», здійснення яких відбуваються в процесі її діяльності і виражається в правових і організаційних формах. Одне із важливих місць серед функцій держави належить культурній функції.

Мета дослідження зумовлена визначенням світового досвіду щодо здійснення культурної функції держави, окреслення практичних організаційно-правових методів її забезпечення і реалізації (на прикладі Республіки Білорусь).

Прагнення входження Білорусі у світовий простір позначився рядом першочергових завдань, серед яких формування національно-орієнтованих підходів у внутрішній і зовнішній політиці, пошук власного місця в світовому просторі. Державна незалежність Білорусі зумовила: впровадження правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності, яка дозволила визначити принципи, напрямки і завдання держави у реалізації культурної функції; запровадження організаційно-правових методів по регулюванню культурними процесами в країні; впровадження міжнародної культурної взаємодії.

Демократизація міжнародних зв'язків Білорусі сприяла усуненню жорсткого партійно-державного контролю за формами і змістом міжнародних культурних обмінів. Науковці визначають, що саме міжнародне співробітництво сприяло руйнуванню так званої «залізної завіси», яка впродовж десятиліть гальмувала розвиток контактів білоруського суспільства з європейською і світовою цивілізацією. Можливість самостійно налагоджувати зарубіжні контакти дістали професійні й самодіяльні художні колективи, установи культури. Право на існування знайшли різні стилі й напрями літератури і мистецтва, у тому числі ті, які раніше не вписувалися в рамки офіційної ідеології. Представники білоруської культури отримали можливість просувати національні види мистецтва на світову культурну арену, тим самим просуваючи білоруський культурний та мистецький продукт, який досить довгий час асоціювався із радянською культурою. Помітно збільшилася кількість державних і громадських організацій, що беруть участь в культурному обміні, поширення та розвиток яких сприяє підвищенню міжнародного престижу країни¹.

Динамічна взаємодія культури і держави на різних рівнях відповідає науково-обґрунтованій стратегії у справі розбудови білоруської національної культури та владному сприянню входження Білорусі в світовий культурний простір, який позначився її приєднанням до Європейської культурної конвенції. Ця подія дозволила відкрити до-

ступ до багатьох міжнародних та загальноєвропейських програм у сфері розвитку культури та приєднання до світових культурних індустрій та практик, серед яких досить активним національно орієнтованим є співпраця з ЮНЕСКО.

Розвиток договірно-правової бази міжнародних культурних відносин став пріоритетним напрямом діяльності Міністерства культури Республіки Білорусь, за яким була закріплена роль координатора культурного обміну. Уряд Білорусі нормативно закріпив міжнародне співробітництво, прийнявши відповідні правові акти, в яких сформулювали цілі й завдання розвитку міжнародної культурної співпраці. Прийняті нормативні акти сприяють взаємозбагаченню культурного життя народів Білорусі, просуваючи культурний продукт Білорусі на світовий та європейський мистецький простір, посилюючи при цьому відносини республіки з білоруською діаспорою (державна програма «Білоруси в світі» 1993 р.).

Зовнішня культурна політика Білорусі позитивно позначилась на реалізацію культурної функції в республіці. Сформовані в міжнародних угодах пріоритети, зобов'язання та напрямки взаємної співпраці у сфері культури та культурних зв'язків суттєво вплинули на забезпечення діяльності та розробку нормативних актів та державних програм, концепцій по забезпеченню та регулюванню внутрішньої політики держави, включаючи професійне забезпечення визначених напрямків міністерствами і відомствами країни, підприємствами, установами, творчими, громадськими спілками та організаціями.

Культурні процеси Білорусі, як зовнішнього так і внутрішнього спрямування, позначилися як позитивними, так і негативними явищами. Позитивним є перехід від жорсткого ідеологічного контролю до співпраці на основі загальнолюдських цінностей, визнано право на існування різних стилів і форм творчого виразу і самовираження.

Негативні явища пов'язані з поєднанням двох важливих для розвитку країни складових національної ідеології з культурною політикою. Проблема формування національної культурної ідентичності, її збереження, стійкості до спроб зміни ідентичності для Білорусі як країни, що знаходиться на межі між Європейським Союзом і Росією, є питанням вибору напрямку цивілізаційного розвитку, питанням культурного, національного і державного суверенітету².

Культурна функція сучасної Білорусі базується на конституційних засадах і включає в себе ряд юридично-правових, економічних, соціально-політичних, організаційних і інших заходів, які спрямовані на формування бажаної культурної ситуації, яка забезпечує збереження і розвиток білоруської культури, захист конституційних прав громадян на участь у культурному житті і доступ до культурних цінностей, задоволення культурних потреб.

Вчене товариство Білорусі визначає культурну функцію держави як важливу складовою суспільного життя країни, акцентуючи при цьому на державному інтересі, науковому осмисленні проблем культури, взаємодію культури з різними соціальними інститутами, зокрема діалектичну взаємодію культури і держави. У взаємостосунках культури і суспільства, культури і держави, науковці визначають питання про принципову можливість або неможливість управління чи регулювання культурними процесами. Останнє зумовлено тим, що під час функціонування культурного процесу виникають колізії між тенденціями до централізації культурної діяльності з боку держави і її демократизацією, якої вимагають самі діячі культури, неурядові організації. Втручання урядових органів у роботу культурних організацій і груп часто просто необхідне, оскільки без урядової підтримки вони не можуть витримати і подолати труднощів різного роду (не тільки фінансових, але і правових, політичних і ін.) і часто просто припиняють існування³.

Визначені державою принципи культурного будівництва мають забезпечити взаємодію владних структур з громадськими об'єднаннями, які зобов'язані спільно зберігати і розвивати національні культурні традиції і нести відповідальність за духовне, моральне і естетичне виховання громадян.

Культурна функція сучасної Білорусі покликана удосконалювати систему соціальних, організаційно-правових і економічних гарантій розвитку мистецтва й культури; створювати необхідні умови залучення громадян до національної і світової культурної спадщини; формувати систему соціокультурних інститутів; надавати необхідну ма-

теріальну і фінансову допомогу; забезпечувати проведення наукових досліджень і розробку проектів в області культури; готувати висококваліфіковані кадри; створювати і запроваджувати гарантії і стимули для розвитку й підтримки художньої творчості; знаходити шляхи збереження традиційної білоруської культури (фольклор, народні промисли, ремесла); забезпечувати правовий захист культурних та духовних інтересів громадян.

Демократичні перетворення в культурному житті незалежної Білорусі отримали правове закріплення в законодавчих актах, розробка і прийняття яких дозволили відмовитися від класових установок, розпочати трансформацію культурної сфери на основі загальнолюдських цінностей, використовувати підходи і норми, відповідні міжнародним стандартам.

Правотворча діяльність білоруського уряду дозволила визначити основні принципи державної культурної політики республіки, до яких належать: свобода творчої діяльності і саморозвиток культурних процесів, плюралізм напрямів і стилів у творчості, відмова від монополізму в культурі; захист інтелектуальної власності; загальнодоступність духовних цінностей; право на безперешкодну культуротворчу діяльність на території Республіки Білорусь для всіх національних співтовариств, при цьому пріоритет надається розвитку білоруської національної культури; гуманістичної спрямованості, орієнтація на загальнолюдські цінності, високоморальний характер культури; забезпечення зв'язків білоруської національної культури з культурами інших народів; об'єднання державних і громадських зусиль в організації культурної діяльності, визначаючи при цьому повну самостійність культурної діяльності Республіки Білорусь⁴.

Так, Закон Республіки Білорусь «Про культуру» регулює суспільні відносини по встановленню організаційно-правових і економічних гарантій, створення, збереження, розповсюдження і популяризації творів матеріальної і духовної культури, по збереженню і передачі культурних традицій, по охороні історичних і культурних цінностей у цілях: відродження і розвитку білоруської національної культури і культур національних співтовариств Білорусі як складової частини загальнолюдської культури; формування культурного середовища, моральних, естетичних поглядів і смаків народу і залучення його до художньої творчості, до гуманістичних цінностей культури⁵.

Правове регулювання суспільних відносин у сферу культури регулюється також рядом нормативних актів, які забезпечують правовий захист та регламентацію різних напрямів культури. Так, культурні індустрії і практики Республіки Білорусі регулюється Законами «Про охорону історико-культурної спадщини», «Про музеї і музейну фундацію Республіки Білорусь», «Про бібліотечну справу Республіки Білорусь», «Про народну творчість, народні промисли (ремесла) в Республіці Білорусь», «Про кінематографію в Республіці Білорусь», «Про творчі союзи і творчих працівників», «Про авторське право і суміжні права», «Про масові заходи в Республіці Білорусь» тощо.

Вирішення визначених законодавством Білорусі напрямків реалізації культурної функції, спрямоване на державне стимулювання творчого пошуку (запровадження цільових програм на різних рівнях владного впливу); запровадження на конкурсній основі, цільових творчих замовлень на різні напрями, послуги в сфері культури і мистецтва.

Важливою складовою культурної політики держави є забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Слід зазначити, що саме Білорусія одна з небагатьох пострадянських країн, яка зберегла традиції, започатковані Радянським Союзом щодо забезпечення громадян різними культурними послугами. Для цього в країні повноцінно функціонує ряд соціально-культурних інститутів, які забезпечують культурні права громадян різних соціально-вікових і демографічних категорій на принципі конституційної рівності.

Так, у Республіці функціонує мережа державних закладів культури, які пропонують культурні послуги для громадян. Мережа закладів включає: палаци культури, будинки культури, сільські клубні установи, клуби за інтересами, парки культури і відпочинку, театри, державні кінотеатри, молодіжні культурні центри, тощо. Питання функціонування та фінансування діяльності зазначених соціально-культурних інститутів регулюється відповідним законодавством Республіки Білорусь. Так, Указом Президента Республіки

Білорусь був затверджений перелік послуг у сфері культури і мистецтва, доходи з реалізації яких на території Республіки звільняються від обкладання податку на додану вартість.

Особлива увага білоруської влади прикута до проблем виховання підростаючого покоління, молоді засобами культурно-дозвіллевого спрямування. У законодавстві республіки діє ряд нормативних актів, які регулюють даний напрямок у державній культурній політиці. Так, Постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь затверджено «Положення про організацію і проведення дискотек і роботи культурно-розважальних (нічних) клубів у Республіці Білорусь». Норми даного правового акта спрямовані на порядок організації і проведення культурно-дозвіллевих заходів у клубах різних форм власності, встановлюють права і обов'язки організаторів і відвідувачів зазначених заходів, визначають при цьому відповідний контроль за проведенням та діяльністю закладів культурно-розважального типу. Таким чином, уряд Білорусі координує діяльність приватних закладів клубного типу задля задоволення культурних послуг різних соціальних груп населення⁶.

Не менш важлива увага уряду прикута до діяльності таких соціокультурних інститутів як бібліотеки. Бібліотека як інформаційний, культурний, освітній заклад покликаний забезпечити громадянам доступ до різного виду інформації, від друкованих засобів масової інформації до художньої літератури. Бібліотечна система Білорусі включає досить розгалужену мережу бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів. Правове забезпечення діяльності бібліотек та функціонування бібліотечної справи в цілому, регулюється рядом правових актів та норм, які забезпечують юридичні засади збору, систематизації і доступності бібліотечних ресурсів для громадян.

У пріоритетному порядку уряд виділяє необхідну матеріальну і фінансову допомогу для повноцінного функціонування закладів культури, функціональне спрямування яких полягає у збереженні білоруської культурно-історичної спадщини, забезпечуючи при цьому діяльність підпорядкованих їм музейних закладів, оновлення обладнання, технічних музейних засобів та поповнення музейних колекцій, комплектування, консервації і реставрації музейних фондів, забезпечуючи нормативні умови роботи музеїв, створення експозицій і виставок для забезпечення культурно-освітнього потенціалу та естетичної насолоди відвідувачів.

Особливої уваги заслуговує урядовий вплив на розвиток культурної інфраструктури села. Так, урядом Білорусі розроблена та запроваджена «Державна програма відродження і розвитку села на 2005–2010 рр.». Реалізація даної державної програми отримала значну підтримку громадськості, включаючи відповідну фінансову підтримку як державного, так і благодійного (спонсорського) характеру. Програма передбачає розвиток культурно-дозвіллевої інфраструктури села, модернізацію закладів культури задля забезпечення населення культурними послугами. Для підтримки окресленого вище напрямку культурної політики урядом врегульовано гарантований рівень оплати праці і її диференціацію залежно від кваліфікації і результатів праці. Задля впровадження сучасних форм та методів культурно-освітньої та дозвіллевої роботи на місцях урядом запропоновані та отримали фінансову підтримку курси для перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників культури і мистецтва.

Концептуальною основою нових підходів у здійсненні кадрової політики у сфері культури є основні положення Концепції державної кадрової політики Республіки Білорусь, затвердженої Указом Президента Республіки. Для удосконалення механізму роботи з кадрами в 2005 р. рішенням колегії Міністерства культури Білорусі була затверджена галузева програма «Кадри культури: 2006–2010 роки», стратегічними напрямками якої є ефективне використання кадрового потенціалу, підвищення творчої активності фахівців установ культури і мистецтв, які здатні забезпечити розвиток білоруської культури.

Для забезпечення останньої, урядом розроблена і діє галузева програма «Збереження і розвиток культури Республіки Білорусь на період 2006–2010 рр.», у рамках якої визначені сучасні проблеми, які пов'язані з підготовкою фахівців для сфери культури і ми-

стецтва. До визначених проблем належить: низький рівень забезпеченості сфери культури кадрами з вищою освітою в регіонах країни; невиконання планових завдань цільової підготовки фахівців; збереження високої потреби в кадрах по деяких спеціальностях мистецького та культурно-освітнього спрямування; необхідність зміцнення матеріально-технічної бази і оновлення музичного інструментарію, технічних засобів навчання, поповнення фондів бібліотек і фонотек⁷.

Реалізація даної урядової програми передбачає систему безперервного професійного навчання працівників культури та творчих професійних працівників, а саме підготовку висококваліфікованих фахівців, які мають провадити сучасні світові та національні тенденції в духовний розвиток країни, задовольняючи при цьому основні культурні, творчі та мистецькі потреби громадян. Щороку в учбових закладах сфери культури понад 3 тис. фахівців здійснюють підвищення кваліфікації практично по всій номенклатурі спеціальностей сфери культури.

Особлива увага надається стандартизації змісту вищої освіти у сфері культури і мистецтва Білорусі. У 2005 р. Радою Міністрів була прийнята Програма переходу на диференційовані терміни підготовки фахівців у Республіці Білорусь на 2005-2010 рр. Програмою визначена дворівнева система вищої освіти. Перший ступінь передбачає підготовку фахівців із термінами навчання від 4 до 6 років (залежно від складності одержуваної спеціальності і кваліфікації). Другий ступінь – магістрат, зорієнтований на підготовку до вступу в аспірантуру в цілях отримання наукової кваліфікації. Розроблені Макет освітнього стандарту вищої освіти першого ступеня і Освітній стандарт циклу соціально-гуманітарних дисциплін⁸.

Таким чином, сформована в Білорусі система підготовки кадрів для сфери культури є важливою складовою державної політики, цілі і завдання якої направлені на розширення і поглиблення ролі культури в державному будівництві.

Невід'ємним атрибутом розвитку людського суспільства є і залишається культурний обмін. Жодна, навіть, наймогутніша в правовому, політичному і економічному відношенні держава не спроможна задовольнити культурно-естетичні потреби своїх громадян без звернення до світової культурної спадщини, духовного надбання інших країн і народів. Міжнародна співпраця утвердила позицію Білорусі на Європейському просторі і надала відповідні можливості для її повноцінного представництва на міжнародній арені. У той же час пропонується правлячою верхівкою Білорусі модель національного розвитку і його ідеологія не завжди відповідає демократичним принципам, виробленим світовою спільнотою.

При нинішній моделі національної ідеології Білорусі, висунутої Президентом і правлячою номенклатурною елітою в курсі на створення в країні системи тотального ідеологічного контролю, а також враховуючи союзницькі відносини з Росією, деякою мірою унеможливує прийняття європейського культурного вектора на принципах рівного партнерства.

Основна соціокультурна проблема сучасної Білорусі полягає в тому, що культурна традиція і деякі з наявних звичаїв тягнуть в минуле, в закриті суспільство, які породили загальну системну кризу, а позитивне розв'язання кризи можливе лише іншими культурними засобами, які належать майбутньому, відкритому суспільству. Або, простіше кажучи, проблема полягає в конфлікті старого і нового, минулого і майбутнього.

Проведене дослідження дає підстави констатувати, що політика білоруського уряду в області культури полягає, перш за все, у створенні економічних і організаційно-правових умов розвитку культури, збереженні і забезпеченні ефективної діяльності її соціокультурних інститутів, запровадженню та ефективному функціонуванню державних механізмів для стимулювання та підтримки національної культури та процесів її розвитку. Білоруським урядом сформована правова база по забезпеченню функціональної діяльності державних органів з громадськими організаціями по забезпеченню розвитку національної культури і мистецьких традицій.

Визначивши національну культуру як беззаперечний пріоритет власної внутрішньої політики, уряд Республіки Білорусі проводить політику по збереженню культурної спад-

щини білорусів, формуванню поваги та гідності до різних національностей і конфесій, терпимість, толерантність, гуманізм, миролюбність засобами культурних та мистецьких процесів. При цьому білоруський уряд виступає послідовним гарантом фінансової підтримки розвитку мистецтва і культури, якій виражається в збереженні інфраструктури державних соціально-культурних інститутів.

Досить потужна робота по співпраці з міжнародними організаціями в галузі культури, дозволила уряду підтримати національну культурну спадщину, тим самим включити об'єкти державного значення до списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, створивши при цьому необхідні умови для залучення громадян до національної і світової культурної спадщини.

Труднощі з якими стикається Білорусь у процесі забезпечення культурної функції, непоодинокі. Подібні проблеми в сфері культури охоплюють майже всі країни пострадянського простору. Маючи сформованому століттями національну культурно-історичну спадщину, традиції, власні культурні індустрії і практики, кожна з країн має у власному арсеналі всі необхідні умови для створення відкритого демократичного суспільства, здатного забезпечити прогрес у всіх сферах, у тому числі й у культурному житті, і має всі шанси зайняти гідне місце в Європейському просторі, зберігши при цьому свою національну ідентичність і самобутність.

¹ Шадурский В. Внешняя культурная политика республики Беларусь: состояние и проблемы // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 4.

² Фундаментальные проблемы культурологии: В 4 т. Т. 4: Культурная политика / Отв. ред. Д. Л. Спивак. – СПб.: Алатейя, 2008. – С. 192-207.

³ Игнатович П. Г. «Государственная политика республики Беларусь в области культуры» // Материалы международной научно-практической конференции «Фундаментальные та прикладные исследования культурологии». К.: КНУКиМ. 2009. – С. 34.

⁴ Закон Республики Беларусь «О культуре» от 4 июня 1991 г. с изм. и доп. 18 мая 2004 г. № 282-3 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2004. № 87.

⁵ Там само.

⁶ Постановление Совета Министров Республики Беларусь «Положение об организации проведения дискотек и работы культурно-развлекательных (ночных) клубов в Республике Беларусь» от 14 мая 2007 г. № 582.

⁷ Кузьминич Н. Л. Подготовка кадров для сферы культуры в Беларуси. // Материалы Международной научно-практической конференции «Фундаментальные и прикладные исследования рекреационно-дозволенной сферы в контексте евроинтеграционных процессов». К.: КНУКиМ, 12-13 травня 2008. – С. 182.

⁸ Там само. – С. 183.

Резюме

Исследуются правовые формы и методы реализации культурной функции в Республике Беларусь, выявлены и проанализированы проблемы правового регулирования культурной сферы.

Ключевые слова: культурная функция, правовое регулирование, государственная культурная политика, социокультурный институт.

Summary

The legislative forms and methods for realization of the cultural function in the Republic of Belarus', problems of legislative regulation for the cultural sphere have been highlighted and analyzed.

Key words: cultural function, legislative regulation, state cultural policy, social and cultural institute, state mechanism.

Отримано 1.10.2009